

FUNDAMENTÁLNĚ-TEOLOGICKÉ PODNĚTY PRO EVANGELIZACI V ČESKU

ANEBO DOBRÁ TEORIE JE TOU NEJPRAKTIČTĚJŠÍ VĚCÍ

David Bouma

Možná se čtenáři bude zdát, že evangelizace, a zejména ta první, je záležitostí intuice, charismatu a životního příkladu lidí, kteří mají od Pána Boha talent a dar ukazovat křesťanství jako atraktivní životní styl. To je jistě pravda a česká církev by si takových lidí měla neobyčejně vážit. Tito lidé, stejně jako my ostatní, však potřebují svou evangelizační praxi reflektovat. Nebude tedy na škodu zamyslet se, co k východiskům, postupům, způsobům a cílům evangelizace může říci fundamentální teologie. Tato teologická disciplína se totiž věnuje otázce věrohodnosti víry. Je zřejmé, že evangelizace může být úspěšná jedině tehdy, jestliže představuje Boha, Krista i církev jako hodné víry a důvěry. Předkládáme z bohaté nabídky možností tři podněty.

ThLic. DAVID BOUMA

Studoval fundamentální teologii na Papežské gregoriánské univerzitě v Římě. Tento obor v současné době vyučuje na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové.

Začneme u člověka

Začneme u člověka, a to z několika hledisek. Křesťan by se měl starat nejen o svou víru, ale též o „svého člověka“, totiž sám o sebe. Bez lidských kvalit, jako je skromnost, velkorysost a schopnost nadhledu, bude naše evangelizační úsilí zřejmě tristní karikaturou dobře zamýšlené snahy a poselství o víře, naději a lásce k smíchu. Hned potom se podívejme na člověka, který stojí vedle nás a s nímž chceme naši misi dělat. Pokud v něm nevidíme osobu, se kterou nás váže úcta, vzájemná přejícnost a lidská a křesťanská starostlivost, tak okamžitě všeho nechme a věnujme se jiným užitečným věcem, rozhodně ne evangelizaci. Do třetice věnujme pozornost člověku, kterému chceme otevřít cestu k evangeliu. Je to postmoderní Čech, Moravan či Slezan a náboženství mu nic neříká; zajímá ho však život, trápí ho lidské starosti, klade si možná řadu otázek a touží po lidském štěstí. Zde se na chvíli zastavíme.

Jde o můj život

Postavíme-li křesťanské poselství a praxi do antropologické perspektivy, děláme to proto, abychom ukázali, že rezonuje s tím, kdo člověk ve své existenciální hloubce je. Ptáme se, jak se má křesťanské zjevení k nehlubším lidským otázkám, potřebám a tužbám. Koresponduje nějak se „strukturou“ lidství? Samozřejmě že nemůžeme při evangelizaci komplexně ukázat, jak se mají antropologické „konstanty“ k příběhu a poselství Ježíše z Nazareta. Volíme však *situaci a zkušenost člověka* za východisko našeho evangelizačního úsilí.

Zmapujme tedy letmo směr, kterým ukazují „existenciály“¹ druhu homo sapiens od starověku až po dnešek. Vedeni delfskou výzvou – (člověče) „poznej sám sebe“² – podívejme se do zrcadla, jak nám ho nastavují někteří velikáni dějin ducha. Položme si několik otázek:

Změnil se postmoderní člověk natolik, že o něm neplatí tvrzení Augustinovo, když na konci antiky vyznává: „Stvořil jsi nás pro sebe, Bože, a nepokojné je srdce naše, dokud nespočine v tobě“³

A pokud si připomeneme zkušenosti, které udělalo lidstvo s velikými ideologiemi minulých desetiletí, neartikuluje Exupéry hlubokou pravdu, když ve svém duchovním odkazu píše: „Nečekej však nic od člověka, když nepracuje pro věčnost, ale jen pro vlastní život“⁴

Podívejme se třeba na moderní psychologii: Co je například ona noogenní neuróza,⁵ jak ji pojmenoval vídeňský psychiatr V. E. Frankl, než frustrovaná potřeba smysluplnosti? Není třeba být odborníkem, aby člověk věděl, že Franklova logoterapie otvírá další pomyslné okno mezi psychoterapií a křesťanstvím. A jak se má křesťanská zvěst k Maslowově hierarchii potřeb? Co je to za neklid v člověku, který se probouzí v lidské duši, i když jsou uspokojeny jeho fyziologické, sociální, intelektuální i estetické potřeby?⁶

Výčet by mohl být dlouhý a mohli bychom povolat ke slovu filozofy, umělce a psychology po desítkách. Asi tedy platí zemřelým polským papežem nejčastěji citovaný text Druhého vatikánského koncilu: „Je skutečnost, že tajemství člověka se opravdu vyjasňuje jen v tajemství vtěleného Slova.“ (GS 22) „Hádanka“ jménem člověk nachází svou odpověď jen tváří v tvář Bohočlověku a je jedno, kdo a kdy si nad touto hádankou láme hlavu. Pokud naši evangelizaci podnítl přemýšlení a hledání, můžeme si gratulovat. Otázky v lidských myslích se totiž mohou potkat s odpověďmi, které nabízí svědectví apoštolů a svědectví církve, se kterým za našimi spoluobčany přicházíme.

Jde o vlastní zkušenost

Od Prvního vatikánského koncilu, který říká, že hledající člověk může vlastní zkušeností zjistit, že katolická církev má božský původ, se změnilo mnohé.⁷ Přesto *via empirica* – cesta zkušenosti se svědectvím církve – je cestou konvertitů dodnes. Pokud se povzneseme nad poněkud triumfalistický tón tohoto církevního sněmu, vidíme, že vychází z teologické kategorie svědectví a přinejmenším implicitně předpokládá, že člověk je kdesi hluboko ve svém nitru „nastavený“ na zjevení vtěleného Slova v církvi.

O řadu desítek let později toto východisko pojmenuje Karl Rahner, když definuje člověka jako bytí, které se vyznačuje bytostnou otevřeností k přesahu. Pro mladšího z bratří Rahnerů je člověk ještě dříve, než se setkal se zjevením Boha v Kristu, již „posluchač Slova“.⁸ Německý teolog tak chce pojmenovat lidskou kapacitu a zaměřenost na zjevení, které ke svému posluchači nepřichází jako něco cizího, ale je komplementární k jeho existenci, k jeho bytostnému „nastavení“. Zopakujme důležitou

myšlenku: bude obrovským úspěchem naší evangelizace, pomůžeme-li člověku položit si nové otázky a objevit nové vrstvy ve vlastním nitru.

Nestydíme se za Nový zákon

První evangelizace, stejně tak jako každá další, z evangelia vychází a je k novozákonnímu poselství zacílena. Naše misie může být pochopitelně úspěšná jen tehdy, když budeme evangelium rozumět a zprostředkujeme druhým něco z naší znalosti a důvěry v poselství Nového zákona.

Dá se tomu věřit?

Začněme stručným historickým náčrtem. V předminulém století byli badatelé často velmi kritičtí k věrohodnosti novozákonních textů. Zejména liberální protestantská exegese stavěla historického Ježíše do ostrého protikladu ke christologickému dogmatu církve. Též v první polovině dvacátého století mínili mnozí, že Kristus, tak jak ho hlásala první křesťanská komunita, má málo společného s dějinnou postavou nazaretského Mistra.⁹

Teprve badatelské hnutí nazývané *New quest* (od poloviny 20. století) ukázalo na kontinuitu mezi historickou postavou Ježíše a Kristem, tak jak ho hlásala raná církev. Propast mezi Ježíšem evangelií a Kristem víry přestala děsit svou závrat' nahánějící hloubkou. Čím více přibývalo informací o historické, sociální a náboženské situaci v Palestině prvního století, čím intenzivněji se bávalo o židovském a křesťanském světě novozákonní doby, tím méně hlasů se pozvedalo proti historické hodnotě evangelijních zpráv.

Badatelské hnutí *Third quest* (od poloviny osmdesátých let) nadále upozorňuje, že svědectví víry, tak jak ho nalézáme na stránkách Nového zákona, stojí na solidních historických základech. Odmytologizování Matouše, Marka, Lukáše či Jana už není na pořadu dne. Naopak, historická věda nás vede na práh tajemství osoby, která „učí s autoritou“ (Mt 7,29) jako „prorok mocný slovem i skutkem“ (L 24,19). Ukazuje, že již evangelia obsahují zárodečné používání titulů „Mesiáš“, „Syn člověka“ a „Pán“. Po staletí neproblematizovaná fakta Ježíšova života nejsou opět ani pro kritické historické bádání fantaziemi či fabulacemi. Ano, Ježíš byl pokřtěn od Jana, ohlašoval království Boží, svolal kolem sebe skupinu učedníků, za svoji základní identitu považoval svou blízkost k יהוה, k Jahvemu – Bohu Izraele. Historický Ježíš byl kritický k náboženským a politickým elitám kolem jeruzalémského chrámu, se svými nejbližšími slavil večeři na rozloučenou, byl ukřižován jako „král židovský“ (J 19,19). Učedníky byl po prvotním šoku prohlášen za krále nad smrtí a je historicky jisté, že tato rozrůstající se skupina v něj pak věří, o něm káže, jej slaví a následuje jako Mesiáše – Krista.

Na jednom místě píše Fridrich Nietzsche, že „je dobré vzít si rukavice, když člověk čte Nový zákon“. Nietzsche doporučuje ochranou pomůcku na ruce při listování, jelikož v té knize „nenašel jedinou sympatickou věc“.¹⁰ Pokud bude někdo evangelia považovat spolu s německým filozofem, filologem a básníkem za nesympatická, asi s tím nepůjde nic dělat. Rozhodně by však bylo hloupé považovat novozákonní texty při stavu současného poznání za nehistorické. Při evangelizaci je třeba vyhnout se hlouposti fundamentalismu na jedné straně i pohodlnosti pouze metaforických a symbolických interpretací textů na straně druhé.

Umřel, a přesto je živý?

Téma, na kterém veškerá evangelizace stojí, je otázka vzkříšení Ježíše. Dobře víme, že zmrtvýchvstání Krista je skutečností transcendentní, dějiny přesahující, ale protože se odehrálo

v dějinách, zanechalo své historické stopy. Co tedy můžeme říci k Ježíšovu zmrtvýchvstání našemu možná dosti kritickému posluchači?

Víra ve vzkříšení stojí na strhujícím a odvážném svědectví apoštolů. Petr v letničním kázání, jen několik týdnů po Ježíšově ukřižování, veřejně prohlašuje: „Tohoto Ježíše Bůh vzkřísil z mrtvých a my všichni to můžeme dosvědčit“ (Sk 2,32). Galilejský rybář ve své řeči podává svědectví víry, která mu umožňuje, aby svým posluchačům specificky interpretoval některé posvátné židovské texty (Jl 3, Ž 16, Ž 110). Jeho svědectví není však ryze subjektivním výkladem událostí, je svědectvím víry o *skutečnosti*, která se fakticky odehrála. Petr se odvolává na posluchačům známá fakta Ježíšovy biografie a doplňuje je o překvapení vzkříšení.

Duccio: Tři Marie u hrobu, Museo dell'Opera del Duomo, poč. 14. stol.

Apoštolské svědectví o Ježíšově zmrtvýchvstání nás přivádí na stopy, ukazuje na znamení a fakta, která jsou přístupná historiko-kritickému zkoumání a dávají z hlediska historie smysl. Máme na mysli skutečnost prázdného hrobu, dále popis onoho „prvního dne po sobotě“ (L 24,1), především pak nezpochybnitelný fakt radikální změny prožívání a chování apoštolů. Všechny tyto indicie ukazují na faktické „něco“ – historické jádro velikonoční víry. Ono nesmírně zásadní „něco“ popisují novozákonní vyprávění jako osobní a reálnou přítomnost vzkříšeného Ježíše mezi svými učedníky.

Jak naloží český člověk s příběhem o Ježíšově životě, smrti a zmrtvýchvstání? Snad alespoň jako Goethův Faust, k jehož uším dolehnou z nedalekého kostela slova a tóny velikonočních zpěvů. Faust říká: „To poselství poslouchám rád, jen víra mi chybí.“¹¹ Ačkoli zůstává nevěřícím, vytrhne ho obsah a melodie velikonočních zpěvů z myšlenek na sebevraždu... Bylo by naivní domnívat se, že existuje takový způsob evangelizace, který osloví a získá všechny, způsob, který nepobouří a nezklame. Její smysl je však větší než jakási pomyslná suma získaného souhlasu.

Do třetice Trojice

Základním teologickým kontextem křesťanského zjevení je pochopitelně starozákonní víra Izraele. Křesťanství navazuje na monoteistické dogma Izraele, na obraz Boha transcendentního a zároveň blízkého, na pojetí člověka jako svobodné bytosti, na starozákonní mesianismus a mnohé další. Nelze hlásat evangelium bez onoho příběhu „první lásky“ Boha k Izraeli. Ještě nepsmyslnější by však bylo, kdybychom hned na začátku neprozradili, v čem spočívá radikální novost křesťanské víry.

Nebojme se tajemství

V prvním bodě našeho textu jsme se pokusili naznačit, že křesťanství „ladí“ s lidskou potřebou lásky a smyslu. V bodě druhém

jsme připomněli, že Nový zákon je velmi solidním svědectvím, nikoliv souborem mýtů a pohádek o Ježíš(k)ovi. Jak tedy vysvětlit, že je česká společnost většinově ateistická? Nabízí se otázka: Jak si vlastně „obyčejný“ Čech představuje, nebo naopak nepředstavuje Pána Boha?

Domníváme se, že Bůh, ve kterého naši spoluobčané nevěří, je nebeský „egoman“, nikoli výjimečně s rysy nevypytatelnosti, nepřejitnosti a zákeřnosti; Bůh, který je, přinejmenším na podvědomé úrovni, sebestředným božstvem zahleděným do své nezávislosti a moci. Narcismus a záliba v moralizování a zastrahování člověka mohou být dost dobře jeho základní „teologické“ atributy. Je však třeba okamžitě poznamenat, že v takového boha nevěří ani křesťané.

Bůh Abrahámův, Izákův a Jakubův je Otec Ježíše Krista a jako takový je Bohem vztahu. Otec miluje Syna, Syn miluje Otce a jejich láska je natolik osobní, že jest osobou, svědkem lásky, Duchem Svatým. Právě trojiční tajemství je ústřední novinkou a *centrálním obsahem* křesťanské evangelizace. Jenom proto, že ze zjevení víme o trinitární „povaze“ Boha, můžeme rozumět výroku, že „Bůh je láska“.¹²

Křesťané byli ve starověku považováni za ateisty, jelikož neuznávali římské náboženství. Řecko-římský panteon, který byl karikaturou židovského i křesťanského obrazu Boha, antičtí vyznavači Krista negovali. *Via negationis*, snaha pojmenovat, co Bůh není, kdo Bůh není a jaký Bůh není, je důležitou cestou evangelizace. Ti, za kterými přicházíme s křesťanskou zvěstí, nám poskytují cennou službu, dokáží-li pojmenovat, jakého Boha odmítají a co je k tomu vede. Čtenáři z řad kněží a katechetů potvrdí, že ve většině případů se ukáže, že v popíraného boha nevěří ani křesťané.

Věřit se dá jenom lásce

Švýcarský jezuita a jeden z největších teologů dvacátého století Hans Urs von Balthasar ozdobil své rané dílo úzkou knížечkou *Glaubhaft ist nur Liebe*,¹³ ve které načrtl téměř všechny intuice, jež pak celý svůj dlouhý a plodný život rozpracovával. Jenom láska je věrohodná, jenom lásce se dá věřit a důvěřovat – mohli bychom přeložit působivý titul teologického díla. Mladý Balthasar chce v nadsázce říci, že nemá smysl dokazovat, že Bůh je, neukážeme-li, kdo je a jaký je. Kosmologické, ontologické a historické argumenty mohou být užitečné a snad někdy i nutné, zejména v rozhovorech s mladými lidmi, ale nezapomínejme, že věřit se dá jenom lásce. Vnitřní život trojjediného Boha je naplněný láskou, a proto Bůh tvoří a miluje svět a každého člověka v něm. Myslím, že ono *alfa privativum*,¹⁴ které většina našich spoluobčanů předpokládá ve svém světovém názoru před řecké slovo *theos*, se v řadě případů týká jiného boha, než je trinitární Bůh, Bůh lásky a vztahu, Otec Ježíše Krista. Jiný Bůh není teologicky věrohodný, odhlédneme-li od toho, že ani neexistuje. A tak je evangelizace poselstvím o trojiční lásce a z ní vyplývající lásce Boha k člověku. Zacházejme však s tímto slovem co možná cudně a nemylně se: tajemství Trojice patří na začátek hlásání a svědectví církve!

Na závěr

Vyprošujme si od Pána Boha odvahu, citlivost a dobré nápady. Pracujme na svém vzdělání. Znalost literatury, filmu, umění, ale třeba i sportu a politiky je velkou pomocí při evangelizační službě. Nedispenzovatelnou podmínkou je rozhled a hluboká znalost teologie. Neplatí, že teologové dělají teologii, kněží káží a udělují svátosti a katecheti pomáhají lidem rozvíjet jejich víru – a to každý na svém písečku. Nikoli, všichni jsme spojenci v evangelizaci českého národa. I v církvi platí, že tou nejpraktičtější věcí je dobrá teorie, chcete-li dobrá teologie. Z hlediska naší disciplíny jsme z mnoha možností vybrali pro úvahy o evangelizaci tři impulsy. Fundamentální teologie věnující se kredibilitě zjevení šeptá do ucha čtenáře časopisu *Cesty katecheze* následující náповědu: (1) začněme od situace a zkušenosti člověka; (2) pokračujeme k Ježíši Kristu, tak jak jej potkáváme na stránkách evangelií; (3) završme naši evangelizaci poukazem na to nejdůležitější – tajemství trojiční lásky, do které jsme zváni.

Poznámky:

- Termín si pro naše účely půjčuji od Martina Heideggera.
- Viz začátek encykliky *Fides et ratio*: „Na architrávu delfského chrámu bylo vytesáno napomenutí „*Poznej sám sebe*“, aby dosvědčovalo základní pravdu, kterou měl přijmout jako minimální pravidlo každý, kdo se chtěl odlišit od všech stvořených věcí jako „člověk“, totiž jako ten, „kdo poznává sám sebe““.
- AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*, 1,1.
- SAINT-EXUPÉRY, A. *Citadela*. Praha : Vyšehrad, 2006, s. 26.
- Viktor Emanuel Frankl diagnostikuje metodou, kterou nazývá *existenciální analýza*, u řady svých klientů tzv. *noogenní neurózu* – stav psychického diskomfortu plynoucí z pocitu bezsmyslnosti vlastní existence. Způsob léčby nazývá Frankl logoterapií.
- Srv. ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha : Portál, 2007, s. 231n.
- Konstituce *Dei Filius* (DS 3013) uvádí, že církev je trvale a mocně kredibilní (věrohodná) díky svému: „podivuhodnému šíření“, „vynikající svatosti“, „nevyčerpatelné plodnosti v konání dobra“, „katolická jednotě“ a „nezničitelné pevnosti“. DS 3014 dodává, že církev je tak pro nevěřící trvalým pozváním k víře. (DS: zkratka pro *Příručku vyznání víry, definic a prohlášení ohledně věcí víry a mravů*, jejímiž editory jsou Denzinger a Schönmetzer. Poprvé byla publikována již v roce 1854, od té doby byla mnohokrát doplněna a publikována.)
- RAHNER, K. *Sämtliche Werke, Bd. 4: Hörer des Wortes. Schriften zur Religionsphilosophie und zur Grundlegung der Theologie*. Freiburg i. B. : Herder, 1997.
- Nelze nevzpomenout gigantické dílo Rudolfa Bultmanna a jeho celoživotní program *Entmythologisierung* – odmytologizování, tj. odstranění novozákonních „nánosů“ na historické postavě nazeretského Mistra.
- Obojí citace z NIETZSCHE, F. *Antikrist*, odstavec 46.
- GOETHE, J. W. *Faust I*. München : C. H. Beck, 1998, verš 765.
- Upozorňuji na vynikající příspěvek k české teologii: POSPÍŠIL, C. V. *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- Vyšlo v nesčetných vydáních a překladech, např. BALTHASAR, H. U. *Glaubhaft ist nur Liebe*. Einsiedeln : Johannes Verlag, 1985.
- Hláska „a“, jež vytváří zápor; např. a-typický, a-morální, a-teistický.

Summary: The Fundamentally-Theological Impulses for the Evangelization in the Czech Republic

The author offers three impulses of the Fundamental Theology to the starting points, processes, methods and goals of Evangelization. He comes from the presumption that the Evangelization could be successful only if it presents God, Christ and the Church as credible and confidential ones. The first impulse considers the anthropological presumptions of man concerning his interest about the faith. The author suggests that the Evangelization is successful if it motivates the man to reflecting and seeking answers on his questions. The second impulse considers the faith of Jesus Resurrection. It had been the main point of the proclamation of the Early Church. The third impulse comes from the Trinitarian Love of God that is the source of God's Love to the man. God invites the man to this community of Love. The man is able to believe the Love.